

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Hamburg 1842: een stadsbrand in kaart

Werner, J.W.H.

Published in:
Geografie

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Werner, J. (2008). Hamburg 1842: een stadsbrand in kaart. *Geografie*, 17(9 (november/december)), 44-45.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

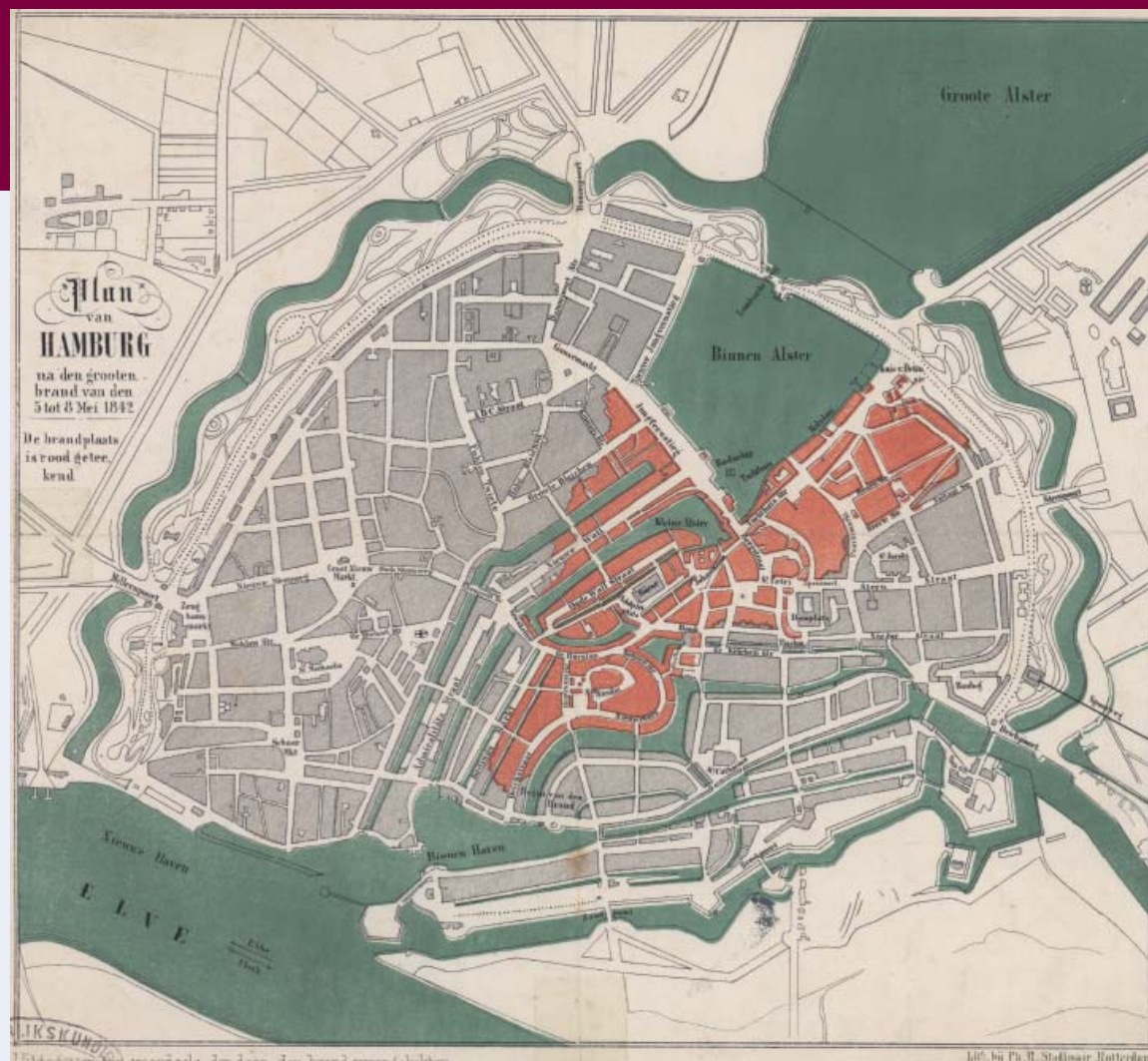
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

kaart in beeld

Af en toe kom je ze tegen, kaarten die laten zien hoe een stadsbrand huisgehouden heeft. Zo ook deze plattegrond van Hamburg, een heel vroege kleurendruk, die speciaal uitgegeven werd 'ten voordeele der door den brand verongelukten'. De kaart behoort tot het aloude genre der 'nieuwskaarten', waarin een bepaalde gebeurtenis centraal staat, ter bevrediging van een brede behoefte aan actuele (geografische) informatie. In dit geval heeft de kaart ook de charitatieve bijbedoeling geld in te zamelen voor de slachtoffers van de brand.

De brand in de Hamburgse binnenstad had een verwoestende werking. Tussen 5 en 8 mei 1842 viel ongeveer een derde van de stad binnen de omwalling ten prooi aan de vlammen, met als trieste balans 1700 vernielde woonpanden, 50 doden en 20.000 daklozen – gemiddeld moeten er dus meer dan 10 mensen per pand hebben gewoond. Van de grotere gebouwen ging alleen het stadhuis volledig verloren. De brand begon, zoals aangegeven, ter hoogte van de Binnen Hafen. Waar de begrenzing van de brandschade heeft gelegen, is niet precies vast te stellen. Een ander kaartje in de KNAG-collectie laat namelijk zien dat ook de hele buurt rond en ten oosten van de St. Jacobi Kirche werd aangetast. Of is het misschien een vergissing van degene die het kaartje met de hand ingekleurd heeft?

De plattegrond biedt tegelijk een aardig beeld van Hamburg rond 1840. We zien dat de karakteristieke patronen van de geslechterde stadsverdedigingswerken al ingevuld zijn met parkachtige boulevardstructuren. Ook zien we de fijnmazige,

Hamburg 1842: een stadsbrand in kaart

mede door de oude loop van de Alster bepaalde patronen in de kern en de grotere lijnen daarbuiten. Het westelijke deel met zijn grote rechthoeken is de *Neustadt*, die in de 17de eeuw een einde moest maken aan de overbevolking van de *Altstadt*. Slechts schetsmatig zijn de later benutte voorstadsgebieden buiten de wallen aangeduid. Voorstad St. Georg, ten oosten van de oude stad, was aanvankelijk enkel goed voor ongewenste zaken als vuilnisstortplaats, pesthuis en galgenveld. In de periode van de brand was het echter een geliefde plek geworden voor burgers die de volgebouwde stad wilden ontvluchten en er hun nieuwe woonplaats kozen. Later werd op die hoogte, langs de oude wallen, iets noordelijker dan de oude locatie, het nieuwe station gebouwd.

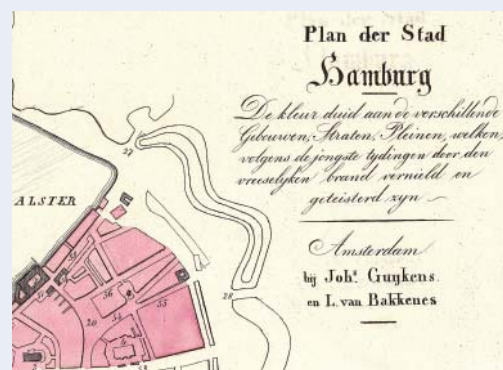
Een merkwaardig trekje van de kaart is het inconsequente gebruik van lokale toponiemen, waarbij nog veel vernerlandst werd. 'Elbe'

is 'Elve' geworden, alle 'Strassen' zijn straten, 'Toren' zijn poorten, enzovoorts. Ook bijvoeglijke naamwoorden zijn aangepast, zoals 'Nieuwe Steenweg', maar ook andersom 'Nieder Straat', met onlogische combinaties als 'Nieuwe Jungvernstiege'. Over toponiemen

Naoorlogse plattegronden laten zien hoe hardnekkig een stratenplan blijft voortbestaan, ook al is de derde dimensie praktisch weggevaagd.

gesproken: wat te denken van de ABC Straat? Die dankt zijn naam aan het feit dat de huizen hier voorheen met letters in plaats van huisnummers werden gemarkeerd.

Het meest opvallend en karakteristiek voor Hamburg zijn de Binnen Alster en Aussen Alster, fraaie waterpartijen die door menselijk ingrijpen zijn ontstaan. Al in de 12de eeuw veroorzaakte de aanleg van een dam in de Alster een opstuwing van het water erachter, waardoor een kunstmatig meer ontstond. Sinds de 17de eeuw scheidt de Lombardsbrücke de Binnen en Aussen Alster van elkaar. Deze vormen zijn zó karakteristiek en herkenbaar, dat de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog de Binnen Alster met grote netten bespanden. Daarop was een fictief stratenpatroon afgebeeld om herkenning vanuit de lucht, vooral van het strategisch belangrijke spoor over de Lombardsbrücke, te bemoeilijken. Wij weten dat het niet heeft geholpen: het centrum van Hamburg is in de Tweede Wereldoorlog bijna van de kaart geveegd. Figuurlijk dan, want naoorlogse plattegronden van de stad laten zien hoe hardnekkig een stratenplan blijft voortbestaan, ook al is de derde dimensie praktisch weggevaagd. •

Dit kaartje laat zien dat ook de hele buurt rond en ten oosten van de St. Jacobi Kirche werd aangetast.